

31. avgusta 1994 je Muzej v Železnikih dopolnil srebrno obletnico uradnega odprtja. Zaradi skromnih denarnih sredstev smo celo leto praznovali bolj potihlo. Tri dobro pripravljene in obiskane razstave v galeriji muzeja in nekaj časopi-snih člankov je vsaj malo opozorilo na obletnico. Višek pa je praznovanje dose-glo s prireditvijo 1. oktobra. Na muzej-skem dvorišču smo s proslavo obeležili praznik, hkrati pa odprli novo čipkarsko zbirko v novem in temeljito obnovljenem prostoru muzeja.

Ob obletnici je prav, da na kratko pregledamo preteklo delo na področju varovanja kulturne dediščine, ki je pri-peljalo do ustanovitve Muzejskega dru-štva in kasneje muzeja ter razvoja mu-zejskih zbirk.

Sam pričetek varovanja kulturne de-diščine in s tem začetek muzejske dejav-nosti v Železnikih sega v leto 1941, tik pred začetek druge svetovne vojne. Ta-kratni lastniki plavža so svojim brezpo-selnim delavcem namreč obljubili, da jim pripade ves gradbeni material plavža in da ga lahko prodajo, če le tega potrejo. Dela so se lotili 14. marca 1941. Takratna tajnik Prosvetnega društva Železniki Blaž Gortnar in župan Žele-znikov Niko Žumer pa sta takoj pričela z akcijo, ki naj rušenje ustavi. Zavedala sta se namreč pomena edinega še ohran-jenega objekta več kot 600-letne žele-zarske zgodovine kraja. Za pomoč sta telefonsko zaprosila Franceta Steleta, takratnega referenta za umetnostno zgo-dovino na banovini. Ta je takoj spoznal vrednost ohranitve plavža in izdal dekret, ki je plavž imenoval za tehnični spomenik. Žandarmerija je tako dobila dokument, s katerim je rušenje lahko

ustavila. Celotna akcija je trajala le do-bri dve uri, plavž pa je že bil porušen do zgornjih lin. Takojšnjo obnovo je preprečila vojna. Leta 1949 pa je Za-druga kovinarjev Niko pričela z obnovo in jo končala 1952. Tako se Železniki danes lahko ponašajo s plavžem, edinim ohranjenim objektom take vrste v Slove-niji in prvim zaščitnim tehničkim spo-menikom.

Ravno z obnovo plavža je v Zadrugi kovinarjev zaživela tudi želja po zbira-nju in shranjevanju predmetov, poveza-nih z železarjenjem v zgodovini. Veliko pa je pomagalo tudi vabilo na tehnično razstavo, ki je bila organizirana leta 1949 na Tehniški šoli v Ljubljani. Kovi-narski zadrugi iz Železnikov so ponudili prostor enega razreda, kjer naj prikaže železarstvo v zgodovini in njihove ta-kratne izdelke. Za razstavo so izdelali maketo fužine na Jesenovcu in maketo vigenjca in jo popestrili z do takrat zbranimi zgodovinskimi predmeti. Nji-hov razstavni prostor je bil med najbolj obiskanimi in pohvaljenimi. Ogledali so si ga tudi ljudje, ki so takrat skrbeli za gospodarski napredek Slovenije. In ta predstavitev železarstva v zgodovini je pripomogla k temu, da je Zadruga pridobila nove programe precizne mehanike in bila vključena v petletni gospodarski načrt.

Po zaključku razstave so bili eks-po-nati pripeljani v Železnike. Aktivnost pri zbiranju je še podkrepil Tehniški muzej Slovenije, ki je v Železnikih usta-novil zbirni center. Nikakor pa ni bilo mogoče pridobiti ustreznih prostorov, kjer bi zbrane predmete lahko vsaj shra-nili. Pod milim nebom so propadali in

rjaveli. Ideja o lokalnem muzeju je počasi ugašala.

V letu 1963 pa je nekaj ljudi spet poživilo muzejsko delovanje. Omeniti je treba vsaj tri, ki so tako ali drugače sodelovali že od samega začetka in so nekako očetje današnjega muzeja. To so: Niko Žumer, Blaž Gortnar in Valentin Pintar. Njihovo zagnano delo so opazili v Muzejskem društvu Škofja Loka in tako je bil leta 1965 osnovan pododbor v Železnikih. Pričela se je doba intenzivnega zbiranja gradiva, predmetov, iskanje članstva in iskanje prostora za lokalno zbirko. Prva večja naloga Pododborja je bila 28. 11. 1967 odprta razstava gozdno-lesnega gospodarstva Selške doline na prostoru pred plavžem. Ob tej priložnosti je bil dokončno zagotovljen tudi prostor za muzejsko zbirko v prostorih hiše Jurija Plavca, fužinarja v Železnikih, eni izmed starejših hiš v Železnikih, zgrajeni leta 1637. Prodala jo je kmetijska zadruga, sredstva za nakup pa so zagotovili občina Škofja Loka in tovarne v Železnikih.

Takoj so se pričela obnovitvena dela. Že leta 1968 je bilo čez poletje za obiskovalce odprto pritličje in del nadstropja, kjer je bilo predstavljeno železarstvo, gozdno-lesno gospodarstvo in čipkarstvo. Pozimi 1968/1969 je bila zbirka preurejena, dopolnjena in tako pripravljena za uradno otvoritev Muzeja, ki je bila 31. avgusta 1969. Prav nastanek muzejske zbirke je močno pospešil pridobivanje novih članov društva, ki jih je bilo v tem času čez 200.

Leta 1978 je bila odprta Galerija muzeja, ki je bila popolnoma predelana iz nekdanjega gospodarskega poslopja. V tem času je Muzejsko društvo pridobilo tudi del prostorov v drugem nadstropju in muzej se je lahko razširil z zbirkami skrilja, društvenega delovanja in Koblarjevo spominsko sobo. Prenovljeni sta bili zbirki žagarstva in gozdarstva, v nov prostor pa je bila predstavljena zbirka čipk. V galeriji so predstavljeni pomembni rojaki iz Selške doline, vsako

leto pa je bilo v njej tudi več razstav domačih umetnikov.

Zaradi sprememb pri organizaciji društva je Pododbor MD Škofja Loka v Železnikih 11. julija 1979 ustanovil samostojno Muzejsko društvo Železniki. Tako je postalo pravna oseba s pravico, da zaposli svoje delavce. Od takrat dalje je v muzeju redno zaposlen vodič – kustos.

1982 so bile zbirke dopolnjene z maketo oglarstva in z lovskim paviljonom. 1989 so se iz muzejske stavbe izselili še zadnji stanovalci. Pričela se je urejati še ta zadnja in najlepša soba v stavbi in bila dokončana do praznovanja 25-letnice.

Prostor nove zbirke je bil v zelo slabem stanju. Soba, velika nekaj čez 60 m², je bila dvakrat prezidana. Z odstranitvijo predelnih sten se je pokazala poškodba štukature, ki je pri obnavljanju zahtevala veliko sredstev in časa. Odstraniti je bilo treba tudi dotrajan pod, nasutje in nosilce zamenjati z novimi. Nov ladijski pod je še poudaril lepoto štukaturenega stropa. Ta dela so trajala skoraj dve leti. V začetku leta 1994 pa se je pričelo z urejanjem in postavljanjem zbirke. Pri Muzejskem društvu smo se odločili, da vanjo predstavimo čipkarsko zbirko, ki se je doslej stiskala v premajhnem prostoru in je bila skoraj polovica čipk – ekspanatov v depojih. Hkrati pa je soba ponudila tudi dovolj prostora vsaj nekaterim etnološkim predmetom, ki so se stiskali v neustreznih prostorih. Predvsem so to stare kmečke skrinje in predmeti iz črne kuhinje, seveda pa tudi vse tisto, kar so klekljarice pri svojem delu potrebovale. Postavitev čipkarske zbirke je srečno sovpadla tudi z bojem za slovensko čipko. Železniki tako lahko pokažejo bogato zgodovino izdelovanja čipk v Železnikih in se brez sramu pohvalijo s kvaliteto izdelkov svojih pridnih klekljaric.

Zbirka je urejena dokaj klasično muzejsko. Obhod zbirke poteka krožno. Na visokih dvostranskih panojih sledimo

zgodovini kleknanja v Železnikih od leta 1881 do prvega kataloga čipk trgovca Dagarina iz leta 1887, ustanovitve čipkarske šole 1907 in prve čipkarske zadruge, ki jim sledijo tudi čipke v vitrinah na sredini zbirke. V vitrinah se nadaljuje zgodovina čipkarstva iz medvojnega obdobja do druge čipkarske zadruge 1946–1965. Temu vrstnemu redu sledijo tudi čipkarski vzorci – »muštri«, katalogi in slikovni material.

Glavna prireditev ob praznovanju 25-letnice pa je bila 1. oktobra 1994 na dvorišču muzeja. Pripravili so jo Mešani pevski zbor DOMEL, harmonikaši NIKO, recitatorke Osnovne šole in KUD France Koblar. S teksti smo se vrnili v čas, ko so Železniki doživljali propad železarske industrije. Kovač in kovačica sta nas spomnila, da je bilo vse njuno delo zaman, če bodo današnji rodovi nanj pozabili. Predsednik MD Železniki Matevž Trojar je v govoru preletel zgodovino muzejskega društva in muzeja,

se spomnil pokojnih ustanovnih članov društva in se zahvalil vsem, ki živijo z muzejem in ki mu tudi finančno pomagajo pri ohranjanju kulturne dediščine. Kustos Jure Rejec, ki je novo čipkarsko zbirko tudi postavil, pa je predstavil zbirko in dal nekaj napotkov za ogled razstave. Zahvalil pa se je tudi glavnim sponzorjem nove zbirke, Izvršnemu svetu občine Škofja Loka in Krajevni skupnosti Železniki. Brez denarja iz teh dveh virov zbirka še ne bi bila dokončana.

Novo zbirko je odprla dolgoletna varuhinja in vodička v muzeju Tonika Ramovš. Tonika je že od odprtja muzeja naprej zbiralala čipke, jih sama izdelovala po starih vzorcih, pa tudi spodbujala starejše klekljarice, da so ji pomagale. Brez njenega več kot 20-letnega dela pri iskanju materiala, zagretega dela za prejšnjo čipkarsko zbirko tudi nova zbirka ne bi mogla zasijati v taki lepoti. Kljub visoki starosti (v začetku leta 1995

Obiskovalci v novi čipkarski zbirki ob 25-letnici muzeja v Železnikih (Foto A. Čufar)

bo dopolnila 90 let) je z navdušenjem sodelovala z nasveti pri novi postavitvi in si jo kot prva tudi ogledala.

Muzej v Železnikih je s tem praznovanjem dokazal, da dolgoletne želje muzejskih navdušencev niso bile prazne sanje. Z razširitvijo v zadnji prazen prostor stavbe pa želje in načrti članov Muzejskega društva Železniki še niso izčrpane. V letu 1994 je bil s pomočjo Pododbora Železniki in Odbora za prenovo starih mestnih in vaških jeder občine Škofja Loka izdelan idejni načrt za ureditev muzejske stavbe, Plavčeve hiše. Začeli smo že s prvo fazo prenove, ki predvideva sondiranja in ureditev centralnega ogrevanja. Le upamo lahko, da nam bo v nekaj letih uspelo zbrati dovolj denarja za novo obleko stavbe, nova okna, tlake

in pode in za ureditev obsežnega podstrešja, ki daje še veliko prostora za širjenje. Skratka, muzejsko delo v Železnikih ne spi. Ni nas strah novih zakonov o muzejski mreži in o društvih. Karkoli bosta že prinesla, bo treba pač premagati. Upamo, da bo tudi po reorganizaciji občin v Železnikih še posluh za naše delo, nenazadnje je Muzej v Železnikih edina stalno delujoča kulturna ustanova, ki turistom omogoča, da spoznajo zgodovino in kulturo kraja in hkrati skoraj edino mesto, kjer se turist v Železnikih sploh ustavi. Naj bo muzej tudi v bodoče živa beseda, naj uči, spodbuja in raste. Tudi Muzej v Železnikih.

Jure Rejec